

Številka: Up-93/18-19

U-I-477/18-2

Datum: 18. 10. 2018

SKLEP

Ustavno sodišče je v postopku za preizkus ustavne pritožbe A. B. C., Č., ki ga zastopa dr. Tjaša Strobelj, odvetnica v Ljubljani, na seji 18. oktobra 2018

sklenilo:

- 1. Ustavna pritožba zoper sklep Vrhovnega sodišča št. II Ips 357/2017 z dne 11. 1. 2018 se ne sprejme.**
- 2. Ustavna pritožba zoper sklep Višjega sodišča v Ljubljani št. II Cp 2803/2017 z dne 7. 12. 2017 v zvezi s sklepom Okrajnega sodišča v Ljubljani št. Pr 24/2017, Pr 200/2017 z dne 1. 12. 2017 se sprejme v obravnavo.**
- 3. Začne se postopek za oceno ustavnosti Zakona o duševnem zdravju (Uradni list RS, št. 77/08).**

OBRAZLOŽITEV

A.

1. V nepravdnem postopku je sodišče prve stopnje ugodilo predlogu Univerzitetne psihiatrične klinike G. za sprejem pritožnika (v nepravdnem postopku nasprotnega udeleženca) v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda brez privolitve ter odločilo, da se pritožnik sprejme in zadrži v varovanem oddelku Socialno varstvenega zavoda D. za obdobje enega leta. Zoper prvostopenjski sklep sta pritožbi vložila pritožnik in Socialno varstveni zavod D., ki je opozoril, da pritožnika lahko namesti le na hodnik varovanega oddelka, da je taka namestitev neprimerna za osebo s težavami v duševnem zdravju in da mu ne morejo zagotoviti varnih in ustreznih bivalnih pogojev. Višje sodišče je obe pritožbi zavrnilo in potrdilo prvostopenjski sklep. Zoper drugostopenjski sklep je pritožnik vložil revizijo. Vrhovno sodišče je revizijo kot nedovoljeno zavrglo. Pojasnilo je, da je bila z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o pravnem postopku (Uradni list RS, št.

10/17 – v nadaljevanju ZPP-E) ukinjena dvotirnost postopka z revizijo. Od njegove uveljavitve je tako mogoče revizijo vložiti le, če jo je poprej dopustilo Vrhovno sodišče. V skladu s 124. členom ZPP-E se taka ureditev razteza tudi na nepravdne postopke, v katerih je izrecno navedeno, da je revizija dovoljena. Tudi v teh primerih tako velja, da morajo stranke v skladu s 367.b členom Zakona o pravnem postopku (Uradni list RS, št. 73/07 – uradno prečiščeno besedilo, 45/08 in 10/17 – ZPP) podati predlog za dopustitev revizije. Revizija, ki jo je v tej zadevi vložil pritožnik prek svoje pooblaščenke, tako ni dovoljena. Zato jo je Vrhovno sodišče zavrglo.

2. Pritožnik vlaga ustavno pritožbo zoper sklep Vrhovnega sodišča in zoper sklepa nižjih sodišč. Zatrjuje kršitve pravic iz 14., 15., 18., 19., 21., 23. in 32. člena Ustave, pa tudi kršitev Deklaracije Evropskega parlamenta z dne 9. 5. 1996 o pravicah oseb z avtizmom (UL C 152, 27. 5. 1996). Zatrjevane kršitve človekovih pravic naj bi zanj imele hujše posledice, zlasti z vidika njegove pravice do osebne svobode (19. člen Ustave). Kot zatrjuje pritožnik, je bil v zavod nastanjen brez privolitve, zaprt je bil na hodniku, kjer so ga drugi pacienti "božali, lasali, lizali". Vrhovnemu sodišču očita, da bi pri tako pomembnem vprašanju, kot je osebna svoboda, njegovo vlogo (naslovljeno kot "zahteva za revizijo") lahko štelo kot predlog za dopustitev revizije ter o njem vsebinsko odločilo. Tudi sklepa nižjih sodišč sta po mnenju pritožnika protiustavna. Pojasni, da je bila zanj predlagana nadzorovana obravnava in da je bil na odprtem oddelku "v E." in v F. Sodišče naj bi nato združilo obe zadevi in pritožnika istega dne z odprtega oddelka "zaprlo kot žival", pri čemer naj bi bilo njegovo zdravstveno stanje najboljše doslej. Na naroku za glavno obravnavo naj bi izvedenec zagotovil nadaljevanje obravnave za ugotovitev prave doze zdravil, po naroku pa naj bi bil pritožnik takoj premeščen. Pritožnik poudarja, da je avtist, čigar pravica je varovana tudi po ratificirani mednarodni konvenciji. Iz izvedenskega mnenja dr. Branka Brinška naj bi izhajalo, da bi pritožnik lahko živel doma v nadzorovani obravnavi, če bi pristal na prejemanje vsakomesečnih depo injekcij. Kot zatrjuje pritožnik, iz zdravstvenih razlogov na to ni pristal, ker kot avtist ne sme prejemati tovrstnih zdravil. To naj bi bil temeljni razlog za premestitev v zavod potem, ko bi bilo ugotovljeno, s čim nadomestiti depo. Po končani glavni obravnavi naj bi bil pritožnik takoj premeščen v zavod in naj bi takoj dobil depo injekcijo, po kateri naj bi se mu "utrgalo". S tem naj bi prišlo do kršitve pravic iz 18., 19. in 21. člena Ustave.

3. V postopku za preizkus ustavne pritožbe je Ustavno sodišče vpogledalo v nepravdni spis Okrajnega sodišča v Ljubljani št. Pr 24/2017, Pr 200/2017. Hkrati je pri Socialnovarstvenem zavodu D., v katerega je bil sprejet pritožnik, opravilo dve poizvedbi o prostorskih razmerah. Iz dopisa zavoda z dne 2. 3. 2018 izhaja, da ima I. verificiran varovani oddelek za osebe s težavami v duševnem zdravju in z več motnjami za 12 oseb ter da je bila na dan 1. 3. 2018 kapaciteta oddelka presežena in je znašala 142 % (nastanjenih je bilo 17 oseb). Iz dopisa zavoda z dne 13. 6. 2018 pa izhaja: 1) da je bil pritožnik ob sprejemu zaradi prezasedenosti varovanega oddelka nastanjen na hodnik varovanega oddelka; 2) da je njegova namestitvev na hodniku varovanega oddelka trajala od 12. 12. 2017 do 10. 1. 2018; 3) da je pritožnik sedaj nastanjen v tri-posteljni sobi, da

pa se sicer razmere na varovanem oddelku niso spremenile in je kapaciteta še vedno močno presežena.¹

B. – I.

4. Ustavno sodišče ustavne pritožbe zoper sklep Vrhovnega sodišča o zavrženju revizije ni sprejelo v obravnavo, ker niso izpolnjeni pogoji iz drugega odstavka 55.b člena Zakona o Ustavnem sodišču (Uradni list RS, št. 64/07 – uradno prečiščeno besedilo in 109/12 – v nadaljevanju ZUstS) (1. točka izreka).

B. – II.

5. Preden Ustavno sodišče odloči o sprejemu ustavne pritožbe, mora preizkusiti, ali so izpolnjene procesne predpostavke, ki jih določa zakon. ZUstS v prvem odstavku 51. člena določa, da se ustavna pritožba lahko vloži šele, ko so izčrpana vsa pravna sredstva. Sklep Vrhovnega sodišča o zavrženju revizije očitno nakazuje, da v obravnavani zadevi pravna sredstva niso bila formalno izčrpana in da torej ni izpolnjena procesna predpostavka formalne izčrpanosti. Vendar se zastavlja vprašanje, ali morda okoliščine tega primera utemeljujejo izjemo in s tem upravičujejo odstop od zahteve po formalnem izčrpanju pravnih sredstev, ki preprečuje vsebinski preizkus izpodbijanega akta pred Ustavnim sodiščem.

6. Izpodbijana sklepa sodišč prve in druge stopnje, v katerih je bilo odrejeno, da se pritožnik kot oseba z duševno motnjo za obdobje enega leta sprejme v varovani oddelek Socialnovarstvenega zavoda D., sta bila izdana v nepravdnem postopku po Zakonu o duševnem zdravju (v nadaljevanju ZDZdr). Zakonodajalec je v drugem odstavku 3. člena ZDZdr kot splošno načelo zapovedal, da se osebi pri obravnavi zagotovijo varstvo njenega osebnega dostojanstva ter drugih človekovih pravic in temeljnih svoboščin, individualna obravnava in enaka dostopnost do obravnave. Drugi odstavek 32. člena ZDZdr (ki se nanaša na postopke pred sodiščem) pa sodišču nalaga obveznost posebnega varstva pravic oseb, ki zaradi duševne motnje ali drugih okoliščin niso sposobne, da bi same skrbele za svoje pravice in interese. Na podlagi navedenih vsebinskih načel so sodišča zavezana, da z največjo stopnjo skrbnosti obravnavajo in upoštevajo potrebo po zavarovanju pravic in koristi oseb, obravnavanih v teh postopkih. Posebno varstvo teh oseb narekuje tudi Konvencija o pravicah invalidov (Uradni list RS, št. 37/08, MP, št. 10/08 – v nadaljevanju MKPI), s katero se je Republika Slovenija zavezala, da bo zagotovila in spodbujala polno uresničevanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse invalide brez kakršnekoli diskriminacije zaradi invalidnosti ter da bo sprejela ustrezne zakonodajne in druge ukrepe za uresničevanje pravic, ki jih priznava ta konvencija (4. člen MKPI).

¹ Glede na navedbe zavoda je kapaciteta na dan 13. 6. 2018 znašala 158 % (varovani oddelek ima kapaciteto za 12 oseb, nastanjenih pa je bilo 19 oseb).

7. Navedena splošna načela ZDZdr in MKPI tudi Ustavnemu sodišču nalagajo posebno skrbno presojo primerov, v katerih je s sodno odločbo odrejen poseg v osebno svobodo posameznika zaradi njegove duševne motnje. Tak je tudi obravnavani primer.

8. Ob presoji izpolnjenosti procesnih predpostavk je treba upoštevati, da je formalno neizčrpanost pravnih sredstev v tej zadevi povzročilo neskrbno ravnanje odvetnice, ki je bila pritožniku v postopku postavljena po uradni dolžnosti, ker sam za svoje pravice ne more skrbeti, in katere zastopanje naj bi zagotovilo učinkovito uresničevanje procesnih pravic, brez katerih tudi pritožnikovih vsebinskih pravic, v katere se v tovrstnih postopkih zelo intenzivno posega, ni mogoče učinkovito varovati. Zaradi njene strokovne napake v postopku v zvezi z izrednim pravnim sredstvom – vložitev revizije, ne da bi pred tem skladno s prehodnimi določbami ZPP-E vložila predlog za dopustitev revizije – je bil pritožnik prikrajšan za možnost vsebinske presoje zadeve pred Vrhovnim sodiščem, kar, upošteva ustaljeno ustavnosodno presojo, učinkuje kot formalna ovira za vsebinsko odločanje o ustavni pritožbi. Če bi se učinek strokovne napake odvetnice avtomatično pripisal v breme pritožnika, bi bilo s tem spodkopano prav to, kar naj odvetnikovo zastopanje v tovrstnih postopkih zagotavlja, tj. učinkovito uresničevanje pravic in interesov posebej ranljivih oseb, brez katerega je lahko okrnjeno njihovo posebno varstvo. Položaj je v tem pogledu izjemen in narekuje izjemno obravnavo. Ustavno sodišče namreč ne more prezreti posebne narave predmetnega nepravdnega postopka in dejstva, da pritožnik svojih pravic zaradi duševne motnje ni mogel sam varovati, v ustavni pritožbi pa zatrjuje kršitve pravic do osebne svobode (prvi odstavek 19. člena Ustave), do varstva osebnega dostojanstva (21. in 34. člen Ustave) in duševne integritete (35. člen Ustave) ter prostovoljnosti zdravljenja (tretji odstavek 51. člena Ustave).

9. Poleg tega Ustavno sodišče ni moglo spregledati, da je Višje sodišče ob sklicevanju na ustaljeno stališče Vrhovnega sodišča v podobnih primerih² kot pravno neupošteven zavrnilo ugovor Socialnovarstvenega zavoda D. o prezasedenosti, ki onemogoča zagotavljanje varnih in ustreznih bivalnih pogojev. To odpira vprašanje systemske pomanjkljivosti obravnave oseb z duševno motnjo v primerih namestitve v socialno varstvenem zavodu po odredbi sodišča in odpira pomembna ustavnopravna vprašanja. Znano je, da na problematiko domnevnega kršenja človekovih pravic oseb, ki jim je odvzeta prostost z odredbo sodišča v tovrstnih primerih, že dlje časa opozarja Varuh človekovih pravic.³ V zvezi s Posebnim poročilom Varuha je bilo sprejeto tudi Priporočilo

² Prim. sklepe Vrhovnega sodišča št. II Ips 351/2013 z dne 19. 12. 2013, št. II Ips 155/2016 z dne 16. 6. 2016, št. II Ips 205/2016 z dne 1. 9. 2016, št. II Ips 149/2016 z dne 2. 6. 2016 in št. II Ips 287/2017 z dne 19. 10. 2017.

³ Prim. Posebno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije o kršitvah človekovih pravic oseb z duševno motnjo pri njihovem neprostovoljnem nastanjanju in obravnavi v varovanih oddelkih socialnovarstvenih zavodov (avgust 2017). V tem poročilu Varuh ugotavlja, da pri nastanjanju oseb v varovane oddelke socialnovarstvenih zavodov in njihovi obravnavi zaradi različnih razlogov njihove človekove pravice in temeljne svoboščine niso spoštovane in se dogajajo kršitve, predvsem kršitev njihove pravice do osebnega dostojanstva in varnosti (34. člen Ustave).

Državnega zbora.⁴ Vse to po oceni Ustavnega sodišča utrjuje sklep o obstoju izjemnih okoliščin, ki utemeljujejo vsebinsko odločanje Ustavnega sodišča v tej zadevi, ne glede na to, da pravna sredstva niso bila izčrpana.

10. Glede na navedeno je Ustavno sodišče ustavno pritožbo zoper izpodbijani sklep Višjega sodišča v Ljubljani v zvezi s sklepom Okrajnega sodišča v Ljubljani sprejelo v obravnavo (2. točka izreka). Ob odločanju o njeni utemeljenosti bo presodilo, ali so bile z izpodbijanima sklepoma kršene človekove pravice oziroma temeljne svoboščine pritožnika.

B. – III.

11. Ob odločitvi, da se oseba z duševno motnjo sprejme v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda brez privolitve, je v skladu z drugim odstavkom 48. člena ZDZdr treba določiti tudi konkretni socialno varstveni zavod, ki naj osebo sprejme. Po ustaljenem stališču Vrhovnega sodišča se socialno varstveni zavod z verificiranim varovanim oddelkom ne more uspešno braniti sprejemov osebe s trditvami, da nima prostora, saj bi sicer zakonsko predvideni ukrep ostal zgolj abstraktna možnost in bi bil dejansko neizvedljiv.⁵ Ob ugotovitvi, da se vsi socialno varstveni zavodi soočajo z enakimi prostorskimi problemi, bi bila po stališču Vrhovnega sodišča edina preostala alternativa le še ta, da se socialno varstveni zavod, ki naj osebo sprejme, sploh ne določi. Ker ni drugega državnega organa, ki bi bil po veljavni zakonodaji pristojen določiti konkretni socialno varstveni zavod, bi bila taka (ne)odločitev po nadaljnjem stališču Vrhovnega sodišča nezakonita in protiustavna. Nezakonita zato, ker sodišče ne bi udeležilo obveznosti odločiti po drugem odstavku 48. člena ZDZdr. Protiustavna pa zato, ker bi bile ogrožene ustavno varovane dobrine. Prav s takimi stališči je utemeljena odločitev Višjega sodišča v izpodbijanem sklepu. Že pred tem pa je sodišče prve stopnje kljub mnenju Socialnovarstvenega zavoda D. o prezasedenosti presodilo, da namestitev pritožnika v varovani oddelek omenjenega socialnovarstvenega zavoda ustreza zakonskim določbam.

12. Ob obravnavi ustavne pritožbe se je tako postavilo vprašanje ustavnosti ZDZdr, ki sodiščem v primeru, ko je akutno bolnišnično zdravljenje osebe z duševno motnjo zaključeno in ko so izpolnjeni tudi drugi pogoji iz prvega odstavka 74. člena ZDZdr, kot edino možnost daje odreditev sprejema osebe v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda. Pri tem lahko, tako kot v obravnavanem primeru, prihaja do tega, da sodišče

⁴ Priporočilo Državnega zbora v zvezi s Posebnim poročilom Varuha človekovih pravic Republike Slovenije o kršitvah človekovih pravic oseb z duševno motnjo pri njihovem neprostovoljnem nastanjanju in obravnavi v varovanih oddelkih socialnovarstvenih zavodov (Uradni list RS, št. 60/17).

⁵ Primerjaj odločbe Vrhovnega sodišča št. II Ips 351/2013, št. II Ips 43/2015, št. II Ips 114/2016, št. II Ips 117/2016, št. II Ips 149/2016, št. II Ips 155/2016, št. II Ips 205/2016 in št. II Ips 287/2017.

zaradi prezasedenosti ustreznih ustanov nima na razpolago nobenih drugih mehanizmov oziroma orodij, ki bi mu omogočila ustavnoskladno odločanje o posegih v osebno svobodo obravnavanih oseb. Ob dejstvu, da gre za odločanje o posegu v osebno svobodo oseb z duševno motnjo, se v tovrstnih primerih zastavlja tudi vprašanje spoštovanja njihovega osebnega dostojanstva med odvzemom prostosti. Ustavno sodišče je zato ocenilo, da je treba presoditi skladnost take zakonske ureditve z Ustavo. Na podlagi drugega odstavka 161. člena Ustave in drugega odstavka 59. člena ZUstS je začelo postopek za oceno ustavnosti ZDZdr (3. točka izreka). Navedeno zakonsko ureditev bo presojalo zlasti z vidika skladnosti s prvim odstavkom 19. člena in 21. členom Ustave.

C.

13. Ustavno sodišče je sprejelo ta sklep na podlagi drugega odstavka 55.b člena in drugega odstavka 59. člena ZUstS ter prve alineje drugega odstavka 46. člena Poslovnika Ustavnega sodišča (Uradni list RS, št. 86/07, 54/10, 56/11 in 70/17) v sestavi: predsednica dr. Jadranka Sovdat ter sodnice in sodniki dr. Matej Accetto, dr. Dunja Jadek Pensa, DDr. Klemen Jaklič, dr. Rajko Knez, dr. Etelka Korpič – Horvat, dr. Špelca Mežnar in Marko Šorli. Sodnik dr. Marijan Pavčnik je bil pri odločanju v zadevi izločen. Ustavno sodišče je sklep sprejelo s sedmimi glasovi proti enemu. Proti je glasovala sodnica Mežnar.

dr. Jadranka Sovdat
Predsednica